

tadelig sein, z. B. θεός *Ordner*, und dennoch wird man ihrer Unrichtigkeit inne, wenn man über diese eine Sprache hinaus in eine andere guckt. . . Falsch ist demnach die Ableitung von *dewajs*, θεῶν. τιθεῖται u. s. w., weil das in seinen Formen alterthümlichste Sanskrit sie sämtlich verwerfen muss“. Pott *Etymologische Forschungen* I, 40. Ipolyi is ez ultra tér, következő soraiban a legkeletibb nyelvből származtatva az ismertebb istenneveket. „Az ismert indoeurópai törzsnél a fölény elnevezését a szanszkrit *deva* gyöktől látjuk elszármazva; így a hellen *theos*, latin *deus*; rom nyelvekeni ol. *dio*, fr. *dieu*, spany. *dios*, oláh *deu*; a lithvan *diewos*, lett *dews*, óporosz *deiws*, perzsa *dev*, *dio*, cig. *devel*“ stb. Magy. Myth. 2. A dicsért keleti nyelv azonban nem igen parancsol itt, ha igaz a buvárlatok azon eredménye, miszerént a szanszkrit nem az eredeti ősn nyelv, hanem az eredeti ősn nyelvnek csak egyik ága. Egészen magunkévá tehetjük a magyar mythologia alapítójának e sorait: „A nyelvkérdésre nézve, a legelső tekintélyű nyelvbuvárok ügyekeztek, különösen ama keleti, semita, ural-altai, scytha stb. nyelvcsaládokat a fentebbi indoeurópaiakkal, ha talán nem is a szanszkrittől származásra, *de vele testvérileg egyenjogú rokon törzsnyelvre* visszavinni“, lh. bevez. XLI. Még egyenesebben szól Czuczor e tárgyban: „Egyébiránt, miután kimutatható, hogy az indoeurópai, és semitici, és scythiai, következőleg a finn és magyar nyelvekben sok közös törzsök vannak, melyekben világosan látható, hogy nem nyersen vétettek által, hanem mindenütt a nyelv belső geniusával egyezőleg alakultak új és új származékokká; továbbá, miután ezen nyelvek képződési módjaikban is nem kevés hasonlóságot találunk, csak mélyebben tegyük vizsgálatainkat: az én egyéni véleményem az, hogy a régiség legmesszebb időkorában egy törzsről kellett szétágazniok. És énelőttem már nem az a kérdés, melyik származott a másiktól, hanem: ezen nyelvcsoporthozatok közül melyik áll legközelebb amaz őseredetű nyelvhez, melyben hajdan mind egyesülve voltak. Nem akarnék nagymondó lenni, de úgy rémlik előttem, hogy az indoeurópai nyelvek, amint kifejlődve vannak, vagy illetőleg voltak, sokkal mesterkéltbbek, az eredeti nyelvgyakorlás egyszerű utjától sokkal jobban eltávoztak, mint a magyar; igen sok szavaik összekuszáltak, elkorcsosultak, s inkább önkényes hangtorlaszok, mint eredeti tiszta elemekből álló rendszerezett kifejezések“. Uj m. Muz. 1851. VII. 369. E tárgyban Toldy is nyilatkozott már, a következőt írva: „Sőt vannak tényei a hasonlító nyelvtudománynak, melyek azon kérdést idézik fel, nem állt-e zsenge korában nyelvünk az indoeurópai nyelvosztály több tagjaival kölcsönös, közvetlen érintkezésben. Legalább a magyar névelő, az igékhez elül ragadó határozók, a segédigék, mik a scytha nyelvektől jobbra idegenek, feltűnő analógiákat képeznek az indoeurópai nyelvekkel; ezen felül nem csekélyszámu gyökszó találhatik a magyarban, mely egyfelől a semita, másfelől az óperzsa, német, görög (értve a legrégibb görögöt Herodotusig), a deák és szláv, sőt a szanszkrit nyelvekkel is közös; és pedig, ami lényeges, nem olyak, mik a magyarok historiai, vagy éppen európai életszakában kölcsönöztek ezen nyelvektől, hanem őskori, közvetett vagy közvetlen közösségre mutatnak, s formájok szerint gyakran egyszerűbbek s eredetibbek, mint az utóbb nevezett nyelvekben nekik megfelelő szótörzsök“. Uj m. Muz. 1851. I. 36. Hunfalvy sem tagadja e tényt. „Lássuk immár, ugymond, a három nyelvfajnak egyezését és különégeit, mi nyelvtudományunk első kérdése. A sémi, indogermán és altaji nyelvfajok bizonyosan egyezők sok tekintetből, mivel mind Ázsiában keletkeztek, mely földirati egység; s mivel azon források, melyekből a szóanyag eredhetett, közösek, lásd az 1851-iki Értesítő 82—85. l. Minthogy pedig a nyelvvidom is azonos eredetű a szóanyaggal, legkisebb habozás nélkül állíthatjuk, hogy a három nyelvfaj nem csak anyagban, hanem idomban is nagy közösséggel bír. Némi mutatóványul felhozunk nem csak névmásokat, hanem egyéb szokat is. . . Van ezután számos olyan szó is, melyek csak némely indogermán és altaji nyelvekben fordulnak elő, p. o. latin *pono*, finn *panem*, osztják *panem*, hellen *τιθημι*. *θεω*, magyar *tenni*. Uj m. Muz. 1855. Akad. Ért. 135. 137. Az éppen kérdéses *τιθημι* igét maga Pott a szanszkrit *dha* = ponere igével rokonítja. *Forschungen* I, 186.

E tekintélyek elég nyomasoknak látszanak arra, hogy Ipolyival elmondhassam: „Tehát a tárgy végső elemében, csak az ő törzsnyelvtől előbbi vagy utóbbi elszármazás kora körüli kérdés foroghat fen. Ezekben úgy hiszem e tekintetbeni eljárásom biztos kulcsát is birom, s enemű etymologiai kísérleteim mindenkor csak ezen alapon történvén, azokat a kritikátlan szörszálhasogató etymologizálásnak szemrehányása kevésbbé fogja érhetni“.

Most már visszatérhetek a *Seth* névre. Ugy hiszem, ha multkor följegyzett olvasásait tekintjük, ezekben is lehetünk a *θεω* vagy *τιθημι* igéhez többé vagy kevesebbé hasonló képleteket és formákat. A *tet*, *toi*, *θευθ*, *thoth*, *thoyt* olvasások egyfelől megfelelnek kissé a *Seth* név alapjaul szolgáló mózesi *suth* ponere igének, míg másfelől a *τιθημι* ponere igével szintoly türhetőleg öszhangzanak. Azért a vizözön előtti ősatyáról méltán mondhatja Calmēt Suidaszal, mikép az első emberek *Seth*nek *isten* nevet adtak, „*inditum Seth nomen Dei* a primis illis mortalibus“. És a máskor idézett mózesi helynek azon értelmezései: „*Tunc coeptum est profanari nomen Domini*, *Tunc coeptum est appellari de nomine Dei*, *Enos et posterii dignitatem divinum sibi compararunt*, *Tunc vocari coeptum est de nomine Jehova*“, a mi magyarázatunkkal jól megférnek; mert *Seth* = *θεός*. S ez a java.

Azonban a *Seth* névnek még a *hetes* számmal is rokonnak kellene jelen soraim eleje szerint lennie, de minek kimutatásával, vagy inkább kísérletével, még adósod maradok.

Szabó István.

ELEMI OKTATÁS S NÉPNEVELÉS.

Egy tanfelügyelő esperesnek jóakaratu figyelemztetése kerülete tanítói személyzetéhez.

Mészáros Imrétől.

I. A tanító iskolai teendői a vallásbeli oktatás körül.

(Folytatás.) A tanító vallási tekintetben kétféleképp hathat gyermekeire, t. i. mint oktató és nevelő.

Igaz ugyan, hogy a mostani elemi tanrendszer alapjaul vett „Magyarország elemi tanodáinak szabályai“ szerint „minden elemi tanodában a keresztény hitvallást és szentírást az evangéliom könnyű magyarázatával az illető helybeli lelkész vagy ennek segédje tanítja“ (53. §.): de ugyanott ezt is olvassuk (55. §.): „azonban a vallási tanulmány ismétlése s tanulókkal gyakorlata, habár világi is a tanító,

ötet illeti". — És csakugyan tekintve a vallástan terjedelmét, fölséges és befolyásos voltát, lehetetlen be nem látni, hogy annak kellő tárgyalására a hitelemző számára kiszabott hetenkinti két óra vajmi kevés. Tehát azon kérdésre, hogy ki segítsen itt a hiányon? habozás nélkül feleljük, hogy a tanító. A hitelemző előadásának ismételése s betanultatásának kötelességére utalva van ő az idéztük 55. §-ban is, és épen ezért a legjelesebb növelészek által lelkismeretes szakértéssel készített lecketervekben (I. Kellner Volksschulkunde. 4. kiadás 227. l.) ezen vallástani oktatások ismételése s betanultatására hetenkint szintén több óra van kitűzve. Különben pedig valamint a magzatai boldogságát szívén viselő atya habozás nélkül sőt örömet osztozik az anyával gyermekeik testi s lelki ápolásában: úgy a ker. tanító is örömet segíti a hitelemzőt tanoncai vallásbeli oktatásában.

A hitelemző az alosztály vallásbeli oktatásában a bibliai történeteket veszi alapul, s ezekben mintegy szemléltethetőkké teszi a hitágazatokat és erkölcsi szabályokat. Ezen szentirási történetekből a gyermek jobban megismeri, mint katechetikai módszer segédelmével összeállított érteményezésekből, az Istent, mint a világ teremtetőjét, föntartóját és kormányzóját s különösen mint az emberi nem atyját és sorsának vezetőjét; ezekben világosan látja őt majd mint törvényhozót, majd mint jutalmazót és büntetőt; látja, hogy egyesek jóllétéről is mennyire gondoskodik az ur Isten, s hogy az emberek boldogságának előmozdítására még az angyalok munkásságát is igénybe veszi, s ekkép a tulvilág láthatlan befolyását az emberek földi életébe mintegy megsejlel a gyermek.

Ezek folytán bizodalommal, szeretettel és hódolattal telik el a gyermek kedélye azon Atya iránt, ki a csillagokon fölül lakik, kihez a bibliai történetek segítségével megtanult lelkileg mintegy mennyekbe az angyalok seregébe főlemelkedni. Az angyalok fölöli hit már gyökeret vert szívében és szilárdítja föltételében, hogy őrangyalát rossz magaviseletével megszomorítani nem fogja.

Lassankint a gyermek idős lesz, a gyermekkor paradicsomából kilép, és talán romboló szelek érintik; de már a hit megszilárdult, a jobb jövő reménye meggyökerezett szívében, és Isten és felebarátai iránt való szeretete, a parancsolatok hű megtartásában, már eddig is nyert táplálékot s a jó cselekedetek gyakorlása által még inkább növekedik. Hogy *hogyan* kell jól cselekednie, azt a számos bibliai történetekből, melyeket már tud, világosan látja.

Ime, a vallásbeli helyes oktatásnak Isten növekedést adó malasztja mellett ily dicső gyümölcssei vannak! Sugyan találkozhatnánk-e keresztény tanító, ki nem ismerné kötelemének s nem tartaná dicsőségének ezek előadására közremunkálni s nem ültetgetne örömet mint szent Pál s nem öntözgetne szívesen mint Apolló? —

A bibliai történetekből és katekizmusból úgy tűnik föl a gyermek előtt az első emberpár a paradicsomban, mint két nagy gyermek. Szülői házában bizonyosan hallotta, hogy az atya parancsol, és tapasztalta, hogy annak parancsát néha áthágták, sőt talán maga is megkísérlette önhibáját másra tolni s talán már meg is volt büntetve. A bibliai történetekre eszmélvén, e büntetést nem tekintendi apja vagy anyja rossz kedve vagy szeszélye kitöréseül, hanem saját rosszasa következményének veszi és a büntető eljárásán megnyugszik. Lehet, hogy a gyermek szívéhez már irigység férkezett vagy a kis tanonc, testvére vagy tanulótlarsa ellen, gyűlölségből már hamis vádakkal is lépett föl. Ilyenkor, ha a tanító átmelegült szívvél s eleven szí-

nekkel eléje festi Káin nyomorult állapotát vagy egyiptomi József testvérei gyűlölségének utálatos voltát s káros következményeit, a gyermek ezekben saját szívének egyes undok vonásaira ismer, megdöbben, és majd Ábel halálát könyezi meg, majd meg a száraz kutba vetett skésőbb fogásban sanyilódott kedves Józsefen siránkozik: de ezen könyek megpubitják azon kérget is, melylyel szívet nem ritka esetben épen szülőinek kegyetlen bánásmódja vonta be, és gyöngédebb érzelmeket kellenek keblében s visszatérítik a jóra. A bibliai történetekből megtanul Jákobbal imádkozni, Izsákkal engedelmeskedni, Józseffel Istenben bizni, Dániellel az étel- s italban megtartózkodó lenni, Sámuellel a rossz társak csábításainak ellentállni és Istennek hiven szolgálni, Tóbiással az Ur utjain őrangyala vezetését hiven követni. Hát Jézus gyermekkor történetének elbeszélése mily nagy hatást gyakorol a gyermek szívére! Hisz ez magában foglalja a gyermekélet minden viszonyait s annak hű tüköré! — Valóban ha a tanító a bibliai történetek és katekizmus lelkes ismételéssel nem törekszik a gyermek kedélyére hatni, a legbiztosb nevelési eszközt, a vallástan és vallásos érzetek alapját hanyagolja el, a gyermeket megfosztja az igazi nevelés, szívnemesítés áldásaitól, önmagát pedig az erkölcsi tökéletesedés hatalmas emeltyűjétől, sőt a többi tantárgyakra fordított fáradsalmainak gyümölcsétől is!

Mert a bibliai történetek előadásából más haszon is háramlik a tanítóra. Önök, t. Tanító urak, legjobban tudják, mily kevésbé tudja magát az iskolába járni kezdő kivált falusi gyermek kifejezni. Fogalmainak köre vajmi szűk, nyelvkészlete némelyiknek legalább szerföltött csekély, s azért a többi tantárgyakban is igen nehéz vele boldogulni. De épen a bibliai történetek gyakorabb hallása és elmondása fejlesztőleg hat a gyermek szellemére, nyelvét megoldja, mi pedig az összes tanításnak is javára szolgál. Azért igen ohajtandó, hogy a tanítók, kivált az elemi osztályokban, a hitelemző által, mint fölteszszük, mügonddal előadott bibliai történeteket gyakran ismételjék s a gyermekekkel betanultassák.

De, kedves Tanító urak, hogy a gyermekek vallásos nevelésére célzó s Önök hivatalát emelő e szép joguk gyakorlatával boldogulhassanak, szükséges tudni azt is, *mily módon kell e tekintetben eljárniok*. Legelőször is ne felejtsek el, hogy valamint akármely, úgy a bibliai történetek előadása is igen sokat vesz érdekességtől, ha az illető a történetet nem könyv nélkül mondja el, hanem könyvből olvassa. Ha a hitelemző vagy tanító a bibliai történeteket vagy vallástant könyvből olvasva adja elő, előadása természetesen igen korlátolt lesz, és hatását a szem- és arckifejezés közremunkálása nem fogja kellőképp gyámolítani. Az egésznek oly kevés befolyása lesz a gyermek szívére, mint lenne a fölnöttekére az írásból fölolvastott prédikációnak. Tehát valamint a hitelemzőtől, úgy a hittan és bibliai történetek ismételése s betanultatására köteles tanítótól is méltán megkivántatik, hogy amit előadásaiából a gyermek betanulni tartozik, t. i. a hittant és bibliai történeteket ők is könyv nélkül tudják. Csakugyan nem botránkozik-e meg a gyermek, ha tapasztalja, hogy a neki annyira dicsért, töle annyira megkivánt hittant és bibliai történeteket maga a hitelemző vagy tanító sem tudja könyv nélkül? Mily lealázó ezekre nézve, ha, midőn a gyermek megakad, hogy segíthessenek rajta, azonnal könyvbe kell tekinteniök? Ne csodáljuk, ha a gyermek nem szívesen tanulja s nem becsüli azt, amit mi magunk sem tartunk megtanulásra méltónak. — Azért a legőszintébb örömmel üdvözljük némely papnöveldek és képezdek azon intézkedését, melynél fogva növendékeik a tanfolyam alatt mind a megyei katekizmust,

mind a bibliai történeteknek iskolai használatban levő kézikönyvét betanulni tartoznak.

Azonfölül a tanító, ismétléseiben, a hitelemzőnek — mint fölteszszük helyes — tanmenetét és módszerét is kövesse, különben a gyermeknek a tanulásban könnyen akadályára lesz. Hogy pedig azt tehesse, a hitelemző előadásai alatt mindenkor jelenlegyen az iskolában s azokat a gyermekeknek például szolgáló figyelemmel hallgassa. Természetes, hogy valamint a hitelemzőnek előadásai, úgy a tanítónak ismétlései közben az iskolában sétálni, vagy a gyermekben sem tűrhető testállásban ülnie nem szabad. A tárgy komoly és szent voltához alkalmazza egész eljárását.

Mint már főnebb említve volt, a katekizmusbetanultatása is a tanító dolga. Nagy tévedés, hogy ne mondjam, nevelészi eretnokség azt követelni, hogy a hittannak szóról szóra való betanultatása hovahamarabb küszöböltessék ki, s számüzessék örökre, mely nézetben pedig, tudtomra ugyan Önök nem, de némely tanítók mégis osztoznak ¹⁾, holott pedig e követelésökkel ellenkezve, maguk megvallják, hogy „minden keresztény ember érzi és tudja azt, miszerént csak úgy érdemli meg, hogy Krisztus társaságának tagjaul tekintessék, ha az isteni alapítónak tanait, *híven emlékébe vésvén*, szívében hordozza és cselekvényeiben gyakorolja“ s igen jónak tartanak, ha a legszebb verseknek, legszebb szavalmányoknak s meséknek, melyeket elfeleltünk, vázlatára, tartalmára (s bizonynyal még jobbnak, ha szövegére is) emlékezhethetnek ²⁾; mintha bizony ezeket akár üdvösebb tartalmuk miatt, akár más oknál fogva méltóbb volna emléken megtartani, mint az ur Jézus által kijelentett s az anyaszentegyház által a katekizmusban a gyermek szellemi erejéhez mért adagokban foglalt hit- és erkölcsi igazságokat! — E megfontolatlan követelés ellen a teljes fölszerelés minden eszközeivel sikra kelni e különben is hosszúra terjedt levél határai közt nem lehet, de talán, Önökre nézve legalább, nem is szükséges, mivel maguktól is gyaníthatják, hogy oly eljárás, mely a 18 század óta üdvösen működő nevelő t. i. a kath. anyaszentegyház által folytonosan és tudatosan, de a lehető belátás igényeinek is eleget téve gyakorlott eljárással ellenkezik, aligha kiállja a sarat. Maradjunk mi, kedves Tanító urak, e tekintetben a réginel, s valamint a szokott imáknak, úgy a katekizmusnak is pedig szóról szóra való betanulását, bizonyos határok közt és helyes tárgyalás után, kívánjuk meg alosztályunk tanoncaitól is. Hisz tapasztaltuk, hogy e kisdedeknek épen emléje legfogékonyabb, s leghívebben tartja meg azt, amit egyszer magába vett; s ezzel magától az Istentől utalva vagyunk ez irigylendő foku gyermeki tehetségnek fölhasználása- s kiművelésére. Hogy egyik-másik a szöveget elfelejti, sajnos ugyan, de azért be nem tanulni ép úgy nem káros vagy célszerűtlen, mint nem az, vagyonna szert tenni akarni, jóllehet tapasztaljuk, hogy némelyek megszerzett vagyona szerencsétlenségből elégett. Oh, hisz akkor a „Miatyánk“-ot se tanultassuk be gyermekeinkkel, mert találkozhatnak olyan, aki azt valaha tudta, de már elfelejtette. — Ha a gyermek a katekizmust nem tudja, sem kötelességeinek alapos tudatával, sem a hit igazságainak világos ismeretével nem bír és mind hite-, mind erkölcsére nézve sokféle veszélynek ki van téve. Mi haszna abból a gyermeknek, ha tanítója megismerteti vele a földkerekséget, de a mennyországot nem, ha megmutatja neki a határvonalakat, de azon utat nem, mely mennyországba vezet? Mit ér az, ha a gyermek nehezebb számtani feladványokat

is meg tud fejteni, ha azon számadásban gyenge, melynek jóvoltától örök üdvé függ? Ha tehát a tanító igazán szereti tanítványait, ne csak e földi életre szükséges ismereteket oltson beléjük, ne csak arra képesítse föl, hogy idővel kenyeret tudjanak keresni, hanem a vallási igazságokat is tanultassa meg velök, mert ezek alapföltételei hiterkölcsei életök-, ideig- és örökkétartó jóllétök- s boldogságuknak.

A keresztény népiskolai tanítót e kötelemétől jogosan senki sem mentheti föl, legkevésbé pedig önmaga. Még azon nem várt esetre is, ha a hitelemző megfelelkeznek köteleméről, ha azon evangéliumi zsidó paphoz hasonlítana, ki a kifosztott, sebekkel terhelt és félhaltan hagyott ember mellett könyörületlenül elment, — utánozza ő a könyörületes szamaritánust, ki félretevén dolgát, az elhagyottat ápolta. Ne vonja meg a gyermekektől a legnagyobb lelki jóléteményt, hanem ismertesse meg őket Istennel, tulajdonságaival, végcéljokkal s kötelemekkel, hogy azt egykor utolérhessék.

Hivatalukat ily szempontból fölfogó tanítók, az öregek állítása szerént, hajdan számosabban találkoztak. Nekem is ezek egyik legbecsesb példányának vezetése mellett volt szerencsém az elemi tanulmányokat végeznem. Mindazoknál kik ismerték, áldásban van emlékezete! — A mostani tanítók közül többről meg azt vélik, hogy a tanításban ügyesebbek ugyan a régieknél, de a vallási élet ápolásában amazoknak utána állnak. Tagadni nem lehet, hogy vannak e rovatba tartozó szomorú esetek. Mindenáron azon legyenek tehát, kedves Tanító urak, hogy e szánandók számát kebelökből egygyel se szaporítsák. E tekintetben még bővebben kifejtendő jámbor munkásságukról a világ előtt senki sem teend örömebbé bizonyosságot mint én.

(Folytatatik.)

Megtartott tanítói tanácskozmányok.

Az egri érsekségei harsányi alesp. kerületé Tardon jun. 20-án 1859.

Az ily alkalmakkor szokott isteni tisztelet után, a népnevelés ügyében fáradhatatlan buzgalmu elnök ft. *Ludányi Antal* ker. alesp. ur megnyitó beszédében a tanítás s népnevelés magasztos céljáról értekezett.

Jelenvoltak az egyháziakból 5-en, a tardi iskolagondnok, s a kerületi tanítók 15-en.

Salkovics László, mult évben tanácskozmányi jegyző, kérelme folytán e hivatalától fölmentetvén, helyébe *Ambrus Antal* választatott meg.

Következő az e tanácskozmányra írásbeli dolgozatúl ft. alesperes urtól föladvott munkálatok fölolvása. — A következő kérdéseket:

1) „A tanítói tökély miként érhető el s emelhető lehető magas fokra? Ambrus Antal, Salkovics László, Zachár Ignác, Ficzer János;

2) „Mikép kezeltek az iskolában célszerűen a fegyelem? Kovács József, Barnay László, Pitrolfi Imre s Gyalogai Gyula altanító fejtegették, többnyire dicséretesen.

3) „A helyes olvastatásról“, — mely tárgyban *Maláta Ignác* altanító a jelenvolt kis tanoncokkal gyakorlatilag mutatá meg képességét.

Miután pedig ft. elnök ur a legértelmesebb- s világosabban megfejtette még egyszer a kérdéseket, s átvevé az írásbeli munkálatokat, a legszívélyesebben buzdítá a tanítókat hivataluk szeretete- és a szünetnélküli öntökélyesítésre; továbbá, hogy az ily dolgozatokra mindenkor legnagyobb szorgalmat fordítsanak.

Nt. *Vochler Alajos* volt tanítóképezdei tanár, most harsányi plébános ur, igen jeles és a tanítóknak fölötte ta-

¹⁾ Tan. Lapok 1859. 102. lap. (Ezt mi sem hagytuk helyben. V. ö. a szerkesztői jegyzetet ugyanazon lapon. Szerk.)

²⁾ U. o.